

Gallische en Ierse kerkmodellen

In een verlate, maar volkomen bijdetijdse aflevering van de WKO-Nieuwsbrief wordt ruim geput uit wat de Europese praktische theologie aan kerkelijk opbouwwerkers te bieden heeft.

Bij de kerstening van Europa streden twee organisatiemodellen om de voorrang: het Gallische model, waarbij een priester de verantwoordelijkheid kreeg voor de zielzorg in een regio, en het Ierse model, waarbij gemeenschappen van religieuzen, verbonden met de clanstructuur, de voornaamste dragers van het christendom waren.

Het Gallische model won en werd in de Reformatie omgebogen van een model voor de sacramentenbediening naar een gemeenschapsmodel. In de Contrareformatie werden de taken van de priester voor zijn parochie nader omschreven en in de recente bloeitijd van de christelijke kerken (afgesloten met Vaticanum II) werden gemeenten en parochies institutioneel opgetuigd in het kader van de modernisering van de samenleving. Groepswork werd hierbij een wezenlijke activiteit van de geloofsgemeenschap (zie *De weg van de groep*).

Het Gallische model loopt tegenwoordig in meerdere landen tegen zijn grenzen aan. Zo heeft een terugloop van het aantal beschikbare priesters in de Duitse katholieke kerk tot gevolg dat regio's worden vergroot, en priesters worden gemaand zich te concentreren op de *core business*: eucharistie.

Paul Zulehner pleit daartegenover voor een accent op diaconie en spiritualiteit, en op ruimte voor kleine groepen om zelf onder leiding van lekenvoorgangers eucharistie te vieren, ondersteund door missionaire ingestelde bisdompriesters.

Ian Bradley grijpt daarentegen terug op het Ierse model. Deze tijd vraagt niet zozeer om

goed georganiseerde, actieve lokale parochies, maar om een keur aan gastvrije, eigentijdse religieuze leefgemeenschappen.

Een concreet voorbeeld daarvan komt aan bod in een reportage van *Willemien Boot* over nieuwe initiatieven in Amsterdam: de Stadsmoenniken. Op IJburg werken zij samen met theologen die temidden van de nieuwbouw op een nieuwe manier kerkelijk present zijn.

Ook *Uta Pohl-Patalong* schetst een alternatief voor de 'plaatselijke kerken'. Ze draait de uitdrukking om en spreekt van 'kerkplekken'. In een gedifferentieerde samenleving is volgens haar een diversiteit aan plaatsen nodig waar kerkzijn gestalte krijgt. Kerk op IJburg kan als een voorbeeld daarvan dienen, maar ook de zich ontwikkelende kerkelijke presentie in de duizelingwekkende omgeving van het Amsterdamse World Trade Centre, en het uiterst praktische werk ter ondersteuning van migrantenkerken van Het Kerkhuis in Zuidoost, voorheen De Bijlmer. Een laatste voorbeeld, dat in middeleeuws Gallië, noch Ierland verzonnen had kunnen worden, is de aanwezigheid van kerken op het internet waar *Otto Sondorp* commentaar op geeft.

Het lijkt er kortom op, dat we in onze tijd opnieuw, puttend uit de rijkdom aan dominante en marginale tradities, vormen moeten creëren om de beweging die het Evangelie in gang heeft gezet voort te laten gaan.

73 Kerkelijk opbouwwerkers staan klaar om zich daarvoor in te zetten.

Kees de Groot

Postmaterialistische opbouwwerkers

Sinds het bericht in de vorige nieuwsbrief kwam het bestuur twee keer bij elkaar. Aan de orde kwamen onder andere de bestuurssamenstelling, evaluatie van de jaarvergadering en de daaraan voorafgaande studiedag, het werk van de verschillende werkgroepen, een afscheid voor Roger Weverbergh en het profiel van de kerkelijk opbouwwerker. Ook is opvallend dat we elkaar steeds veel te melden hebben over wat ons bezighoudt en waar we mee bezig zijn in ons werk. Over dit alles nog enkele zinnen meer.

Na de vorige jaarvergadering was het bestuur op zoek naar een opvolger voor Otto Sondorp. We keken naar onze samenstelling en concludeerden dat hij of zij aan het volgende profiel zou moeten voldoen: RK, m/v, direct werkzaam in plaatselijke parochies. En ja, zo iemand bleek te bestaan: Jan van Diepen, werkzaam als staflid voor opbouwwerk in het dekenaat Haarlem. Jan zal als afgevaardigde van het bestuur ook deel gaan uitmaken van de werkgroep Methodisch Handelen. Een en ander loopt natuurlijk vooruit op het voorstel van Jan's bestuursbenoeming op de komende jaarvergadering eind september. Tot die tijd mag Jan zich inwerken....

In december nam Roger Weverbergh afscheid van de KTU; een aantal WKO-ers woonden dat bij. Het leek het bestuur een goede gedachte om deze stap extra te markeren door een soort afscheidscollege te organiseren op 9 mei 2005. U heeft daar inmiddels bericht over ontvangen via uw e-mailadres. Wat heeft Roger aan ons nog te vertellen, wat wil hij ons nalaten? Welke ontwikkelingen in het kerkelijk opbouwwerk zijn hem speciaal opgevallen en wat wil Roger ons meegeven voor de toekomst? We laten er de 'jonkies' Jan van Diepen en Otto Grevink kort op reageren en natuurlijk daarna ook jullie allen. We hopen op een inspirerend samenzijn!

Naar aanleiding van de laatste studiedagen en de vraag op de laatste jaarvergadering naar een meerdaagse training, is in het bestuur ook het profiel van de huidige kerkelijk opbouwwerker aan de orde geweest. Steeds vaker is er sprake van gecombineerde aanstellingen, zowel binnen RK- als PKN-verband. Sluit die nog aan bij het WKO-profiel? Begeleiding van

organisatorische processen van schaalvergroting lijken steeds vaker voor te komen, ten koste van inhoudelijke procesbegeleiding. Wat kan de specifieke inbreng van opbouwwerkers zijn in processen van herijking? Welke rol kunnen zij spelen naar de kerkbesturen? De discussie over deze vragen wordt voortgezet.

Uit wat ons zoal bezighoudt haal ik één thema naar voren: een PKN-conferentie in november met medewerking van het bureau *Motivaction* over de waarden en leefstijlen van de (potentiële) 'achterban' van de Protestantse Kerk in Nederland. De 'harde kern', die bestaat uit de trouwe kerkgangers, is een groep die drie keer zoveel traditionele burgers herbergt als de Nederlandse bevolking als geheel en is een snel slinkende groep. Het is een groep die zich moeilijk aanpast aan nieuwe situaties en zich verbonden voelt met de lokale gemeenschap. Functionarissen, waaronder kerkelijk opbouwwerkers, blijken nauwelijks deel uit te maken van deze groep. Zij behoren in hoge mate tot de 'postmaterialisten', veelal nog maatschappijkritische idealisten die zichzelf willen ontplooiën...

Tenslotte verwijs ik graag naar onze geheel vernieuwde website. Willemien Boot heeft hier veel energie (en tijd!) in gestoken om een hele nieuwe opzet te maken die zeer gebruiksvriendelijk is. Er moeten nog een paar laatste aanvullingen komen. Dan is onze site up to date en zullen we ons uiterste best doen dat zo te houden.

Peet Valstar

Openheid, gastvrijheid, identiteit en drie nieuwe kerkelijke initiatieven

De moderne mens wil een beetje van alles - daaraan komen kerken tegemoet met een open aanbod, met gastvrijheid, het concept van de herberg. Welke identiteit wil een kerk uitdragen? Is openheid / gastvrijheid de identiteit? Of vraagt Jezus nog wat anders? Is er een spanning tussen vrijheid en vrijblijvendheid? Vragen waarmee Nynke Dijkstra haar bijdrage over Willow Creek / Zwolle in de vorige Nieuwsbrief afsloot, maar die ook op andere plekken gesteld kunnen worden. Nieuwsbriefredacteur Willemien Boot legde deze vragen voor aan mensen die betrokken zijn bij drie nieuwe kerkelijke initiatieven in Amsterdam. Het Kerkhuis bestaat een jaar, Kerk op IJburg een half jaar en Kerk op de Zuidas staat nog in de steigers.

Het Kerkhuis startte in november 2003 op een locatie in Amsterdam Zuidoost. Het is een initiatief van De Schinkel en de Protestantse Diaconie Amsterdam (beide PKN). De Schinkel bouwt de bestaande contacten met migrantenkerken uit, geeft Nederlandse les - hieruit ontstond een raad- & daadbalie voor allerlei individuele hulpvragen (verblijf, werk, gezondheidszorg, opleidingen), adviseert migrantenkerken bij hun organisatie, bemiddelt bij het zoeken naar kerkruimte. De diaconie ondersteunt bestaande diaconale projecten van migrantenkerken en neemt met hen initiatieven: AIDS-voorlichting, lunch-met-aandacht op scholen, eten voor daklozen. Meer informatie: www.kerkhuis.nl.

***Kerk op IJburg** groeit mee met de huizen die worden opgeleverd en de wensen van de nieuwe bewoners. De locatie De Tronk werd geopend met Pinksteren 2004, wordt vooralsnog gedragen door bestaande kerken uit Amsterdam Oost (RK en PKN) en de werkgroep Kerk op IJburg bestaat uit theologen/theologiestudenten: blijkbaar is deze pioniersfase aantrekkelijk voor hen. Activiteiten rond Dierendag en Sint Maarten sloegen aan bij de nieuwe bewoners met kinderen. Meer informatie: www.tronk.nl.*

***Kerkelijke presentie op de Zuidas** staat nog in de steigers, heeft nog geen roepnaam. Drie PKN kerken rond de Zuidas willen met en voor de mensen die werken in de kantoren op de Zuidas nieuwe initiatieven nemen, zoals een stiltecentrum. De meeste kerken richten zich op de mensen op hun woonplek, hier richt men zich op mensen op de werkplek. Nog geen website.*

Wat trekt je aan in dit project?

Marcel Elsenaar, Werkgroep Kerk op IJburg: Het wonen op IJburg zelf, de ruimte, het licht, de lucht, de weidsheid en het nieuwe: een samenleving - inclusief kerk - die zich nog helemaal moet ontwikkelen. De kansen.

Eddy Reefhuis, Kerk op Zuidas: de andere wereld van kantoren en zakenleven, ik leer nieuwe dingen, een nieuwe manier van zien. De zakenmensen in de projectgroep kijken door een andere bril dan dominees / kerkmensen, zowel naar de ontwikkelingen aan de Zuidas, de rijkdom, het geld verdienen, als naar de mogelijkheden van de kerk daar. Ook prettig is de samenwerking met collega-predikanten, we bouwen ook elkaar op. **Henk-Jan Gosseling, Het Kerkhuis:** het praktische werk, met heel verschillende mensen en kerken, lukt goed. Qua spiritualiteit en normen en waarden liggen we vaak ver uiteen, maar daar word je wel elastisch in.

Wat willen jullie bereiken? Wil je een boodschap uitdragen?

Eddy Reefhuis, Zuidas: Eigenlijk willen we niets aanbieden, Niets, een Leeg Midden (Theo Witvliet). Er is een ruimte die we misschien kunnen krijgen, met als grondvorm een Grieks kruis. In de hoeken kunnen dan de praktische ruimten zijn (inloop, keuken, toilet, spreekkamer) en het midden kan leeg blijven. We twijfelen zelfs over wel of geen stoelen. We willen mensen ruimte bieden, letterlijk, in een stiltecentrum, waar niets hoeft. Wat er ontstaat - dat is aan hen. En aan God. "Ware nuchterheid rekent met het wonder" leerde ik. Het past bij mijn Barthiaanse inslag: God kun je niet vast-leggen, hij is onberekenbaar. Je kunt plannen maken, maar blijf altijd denken: of moet het nog weer heel anders?

Opium? Ach, daar is ook vraag naar

In de projectgroep zitten mensen die op de Zuidas werken. Zij noemen praktijkvoorbeelden als 'iemand heeft net een aanrijding

zien gebeuren - waar kan die even bijkomen?' of 'iemand tobt over een operatie'. De koffiehoek of bij het kopieerapparaat is daar niet zo geschikt voor: ga even naar het stiltecentrum. Zo kun je mensen even lucht geven. Is dat godsdienst als opium? Ach, daar is ook vraag naar...

Ik kan me voorstellen dat er ook gesprekken ontstaan over wat werk met mensen doet. Je kunt jezelf erin kwijt, maar het is ook een harde cultuur van afrekenen op targets, van druk en drukte. VU-studenten die een onderzoek 'Kerk voor de sterken' deden over onze plannen, zeiden wel: de kerk is erg geneigd door een hulpverlenersbril te kijken, maakt eerst de mensen zwak, hulpbehoevend en gaat dan helpen. Ze start niet bij werk als ontplooiing, contact, sociaal verkeer, als nuttig, plezierig, ... maar bij de gestresste yup.

Marcel Elsenaar, IJburg: we zitten nog erg in de ideeënfase; ik spreek maar voor mezelf. Eerder combineerde ik mijn opleidingen (hotelschool en theologie) in een idee voor een Stiltehotel. Dat hebben we al eens uitgeprobeerd in een galerie. Daar hoorde ik over IJburg. Zelf wil ik graag nieuwe vormen zoeken voor gesprekken met anderen, vanuit de christelijke traditie gevoed. Hoe maak je duidelijk waar je vandaan komt en hoe laat je ruimte open voor zoeken, voor onderzoeken - dat vind ik een spannende paradox. En hoe doe je dat fier en niet besmuikt. Hoe maak je duidelijk wat je wel gelooft, zonder het massief of ontoegankelijk te maken? Dat wordt heel concreet wanneer je een pand krijgt, dat je gaat inrichten: ruimte, stilte, rust aan de ogen wilden we. Maar je moet er ook kunnen zitten, koffie drinken, eten. Onze tafels en stoelen zijn licht, een beetje design-achtig - dat past bij de bewoners op IJburg.

Het aanbieden van Niets

In het stiltehotel in de galerie zijn we begonnen met eerst alles leeg te maken, de muren kaal. Er was alleen licht van buiten. We spraken af wanneer er stille tijden waren. Ook de gebedstijden begonnen zo kaal mogelijk: een licht aansteken, een ochtendpsalm, stilte, gebed. Langzaam groeide het. Het kruis dat toen op het binnenplaatsje hing, hebben we meegenomen naar De Tronk op IJburg. Het hangt

buiten tegen de gevel, want de wereld is het heiligdom.

Wat bied je dan aan?

Eddy Reefhuis, Zuidas: nu zijn er al twee plekken: de kapel van het VU-ziekenhuis wil meer naar buiten, niet alleen functioneren voor patiënten en hun naaststaanden. De Thomaskerk, vlakbij de kantoren bij station Zuid-WTC, heeft al tussen de middag elke dag een uur de deuren open voor stilte en biedt al jaren lunchconcerten aan. We gaan de vrijwilligers die daar zijn naar hun ervaringen vragen: wat trekt mensen, wat zoeken en vinden ze nu al hier en wat leert ons dat voor straks? De zakenmensen in de projectgroep wijzen er meteen op dat de publiciteit veel te bescheiden is, het wegwijsbord staat pas bij de kerk, er zouden er minstens twee op het plein bij de Zuidas moeten staan: daar lopen de mensen in de lunchpauze.

De berekening is dat er als alles klaar is zo'n 28 miljoen 'bewegingen' per dag zijn in dit hele gebied. Dus er is loop genoeg. In het nieuwe stiltecentrum denken we toch vooral aan het aanbieden van Niets; er kunnen wel eens exposities zijn, als die uitlokken tot gesprek, maar het is dan een middel, geen doel. De (voorlopig) drie plekken kunnen elkaar aanvullen.

Marcel Elsenaar, IJburg: Als wij met zorg dat Lege Midden vrij maken, vrij houden en iemand gaat het vullen - wat dan? We praten nu over welke activiteiten we gaan neerzetten. Is het Lege Midden een afkeuring van oude vormen? Mensen vragen of we ook kerkdiensten doen - wat vragen ze dan eigenlijk? We laten de zondag nog leeg, maar hebben wel vespers op de Adventszondagen gepland - we gaan er met telkens twee mensen uit de werkgroep gewoon zitten en delen ons gebed met wie komt. Op 5 december was ik de enige. Steek dan licht en een kaarsje aan, zing, bid, mediteer. En verder was er niemand.

Op IJburg woonden in juni 2004 1000 mensen, waarvan 175 onder de 4 jaar. Als je aansluit bij de behoeften van ouders - die druk zijn, allebei werken, veel moeten regelen - dan ontstaat er wat. Zo boden we op Sint Maarten aan dat mensen eerst konden komen pannenkoeken eten met de kinderen en dan in groepjes de deuren langs konden gaan. Vanzelf begint er dan iemand te helpen bij het bakken, een ander bij het ronddelen. Veel IJburgers hadden op de kinderen gerekend, dus de oogst was groot. Na

afloop kwamen een stel mensen terug naar De Tronk. Ze bekeken de plastic tassen vol met snoep en raakten in gesprek: doen we dat volgend jaar weer zo? De kinderen hebben al zoveel. Als we nu eens speelgoed inzamelen, wassen, opknappen en naar een kindertehuis brengen?

Als er straks meer mensen wonen, verwachten we dat er ook meer pubers zijn en gaan we met en voor hen misschien ook wat aanbieden; IJburg ligt een heel eind van de stad!

In elk geval is er elke donderdagavond een maaltijd. De Stadsmonniken verzorgen die en houden een avondgebed voor wie wil.

Henk-Jan Gosseling, Kerkhuis: we bieden Nederlandse les en bemiddeling bij het zoeken naar kerkruimtes - dat waren ook de eerste en meest dringende vragen waar migrantenkerken mee kwamen toen dit alles begon. Verder excursies, interview- en stagebemiddeling voor Nederlandse kerken, groepen, journalisten, studenten. Inmiddels ook voorlichting over gezondheidszorg (hoe moet dat met huisarts, ziekenhuis, medicijnen zonder papieren of verzekering? HIV en AIDS-voorlichting), voedselprojecten, aandacht voor Afrikaanse jongeren.

Met wie werken jullie samen?

Marcel Elsenaar, IJburg: het begint steeds met iemand die zelf iets wil, dat gaat doen, dat bekend maakt en ziet of het aanslaat. We experimenteren dus. Dit is een kwetsbare fase! Mijn gebed delen met anderen - dat wilde ik zelf, ben er elders mee begonnen en zet dat voort op IJburg in de vespers. De stadsmonniken wilden samen eten, organiseren dat zelf en ze wilden aansluitend een avondgebed met een eucharistie. Over dat laatste praten we dan weer: is dat open genoeg of te massief voor nieuwsgierige IJburgers?

We zoeken contact met kunstenaars. IJburg is ook voor hen intrigerend. Zij zelf vragen ons: wat wil je eigenlijk met De Tronk, met die ruimte? Kan ik daarin werken ten dienste van gebed en geloof? Ze vinden het een uitdaging, ze hongeren naar een plek waar hun werk dienstbaar kan zijn.

Het is spannend om te balanceren tussen solo-initiatieven en het stichten van gemeenschap. Ik denk dat kerk op IJburg echt een vrijwiligerskerk wordt, ook al komt er straks een beroepskracht. De Werkgroep Kerk op IJburg bestaat nu alleen nog uit mensen die er niet wonen (mijn huis daar is pas een betonskelet),

de participatie vanuit de bewoners moet nog groeien.

Eddy Reefhuis, Zuidas: We zijn begonnen met mensen uit drie kerken aan weerszijden van de Zuidas en met zakenmensen die vaak zelf bij een kerk in hun woonplaats betrokken zijn en werken op de Zuidas. Er zijn grote kantoren in het WTC, banken als ABN-AMRO en ING, advocatenfirma's, de Vrije Universiteit en het VU-ziekenhuis. Er wordt nog veel gebouwd.

Henk-Jan Gosseling, Kerkhuis: Het Kerkhuis is vaak bemiddelaar, wegwijzer, verbindingspunt. We maken Nederlandse kerken en instellingen wegwijz in de wereld van de migrantenkerken. We werken vooral met leden van migrantenkerken. We geven taallessen en van daaruit komen vragen over werk, papieren, gezondheidszorg.

Lunch-met-aandacht

We steunen mensen die zelf een project hebben opgezet. Zo kookt een vrouw voedsel voor daklozen. Ze heeft 'teveel' succes: het past niet meer in de keuken thuis, en alle opvang die ze naast het eten ook geeft en waarmee ze mensen weer op de been krijgt past ook niet meer in de huiskamer. Hoe verbreed en verstevig je zo'n onderneming? Wij helpen bij papierwerk en fondswerving. We zijn ook een project voor kinderen gestart die zonder eten op school komen: lunch-met-aandacht. Boeren en winkeliers stellen eten beschikbaar, maar we praten ook met de ouders van de kinderen over het belang van goed eten. Dat project trekt belangstelling van mensen in onderwijs en jeugdzorg.

Een andere vrouw die pubers met problemen thuis opvangt, helpen we een grotere ruimte te zoeken bij een inloopteam in de buurt. Bij de opzet van kerkverzamelgebouwen, waarin meerdere migrantenkerken straks terecht kunnen, zie ik nog wel dat witte mensen de plannen maken en uitwerken. Het stadsdeel steekt er veel tijd en geld in, huurt een projectmedewerker in, betaalt een onderzoek naar financiële haalbaarheid. De woningbouwstichting, de witte kerken (Kerkhuis, Stichting De Bijlmerkerk) denken zeer actief mee, de migrantenkerken blijven meer op afstand. Het dagelijks bestaan vergt veel inspanning - daar zijn geen vrijgestelden! Steeds mee vergaderen lukt vaak niet, de

financiële administratie inzichtelijk maken is ook een klus. De uitvoering loopt dan weer vertraging op. De eerste paal zou december 2004 de grond ingaan, maar nu is mei 2005 de streefdatum.

Stuit je op grenzen aan de openheid en gastvrijheid vanuit je identiteit?

Eddy Reefhuis, Zuidas: Ik geloof: als we Niets aanbieden komt er Meer. Wij hebben het niet in handen. En: als je bang wordt als christen, moet je net iets verder gaan. Dan kom je blijikbaar aan je (eigen) grens - en het kan maar zijn dat je daarover heen gaat en iets nieuws ontdekt. Dat heb ik zelf meegemaakt en gun dat ook aan anderen. Komt je identiteit in gedrang - vraag dan eerst jezelf eens af wat je allemaal moet verdedigen en van wie dat moet. Houd de verbijstering maar uit, wie weet wat je dan vindt. Maar je kunt ook te verlegen, afwachtend zijn met je identiteit. Dat je je kerkelijk stiltecentrum niet presenteert, je wegwijsbord verstopt, niet durft te folderen of mensen durft aan te spreken.

Massaal en door elkaar heen

Henk-Jan Gosseling, Kerkhuis: we ondersteunen migrantenkerken vaak heel praktisch, maar weten van elkaar dat we in geloof en normen en waarden verschillen. Als we een kerk adviseren over een ruimte en zij zeggen "Alles is in Gods handen" dan zeggen we "Ja, maar het helpt in Nederland ook om je plannen goed op papier te zetten en God gaf je daar de hersens voor." En als zij een goed en zakelijk contact willen afsluiten met een gebed, dan doen we dat, al ligt dat voor mij minder voor de hand.

Het Kerkhuis is geopend met een viering waarin Afrikaanse voorgangers massaal en door elkaar heen om Gods bijstand baden - en met Nederlandse liederen en gebeden. Dat kan blijikbaar wel tegelijk. Ideeën over homo-seksualiteit, over trouwen en samenwonen, vrouwen en mannen zijn behoorlijk anders. Hoewel, denk in Nederland eens 30 jaar terug... Soms kun je ook wel in gesprek gaan, als mensen zeggen "Bij ons komt dat niet voor". Als je dan doorpraat over het verschil tussen de normen en de praktijk, b.v. over het Nederlandse samenwonen en het 'common marriage' in Ghana (zonder kerk of burgerlijke stand), over geheelonthouding en het stevige

gebruik van alcohol, over AIDS-voorlichting en vreemd gaan... Maar dat gaat beter als je elkaar hebt leren kennen. We gaan over en weer niet aan elkaar sjoeren.

Een ander punt is dat Het Kerkhuis is opgezet door twee verschillende bureaus. Bij De Schinkel moet de dienstverlening betaald worden door de klanten. De Protestantse Gemeente Amsterdam betaalt centraal, anderen per geleverde dienst. Voor migrantenkerken zijn er starttarieven, maar ook zij betalen in principe. Fondsen waren onder die voorwaarde bereid om mee te financieren. De Schinkel wil hiermee ook een ID-baan omzetten in vast werk.

Bij de Diaconie is er geen druk om betaling te vragen voor verleende hulp. Dat verschil is af en toe lastig. De raad- en daadbalie b.v. werkt voor mensen die - ook financieel - klem zitten. De cursisten van de Nederlandse les betalen een kleine eigen bijdrage. Migrantkerken die ruimte zoeken betalen voor bemiddeling. Maar grotere contracten afsluiten met migrantkerken lukt nog niet erg. Geld komt nu vaak van Nederlandse instellingen. De GGD subsidieert Het Kerkhuis om bijeenkomsten in migrantkerken te organiseren rond HIV en AIDS onder het motto *message, meal and music*. Nederlandse (en Duitse) kerkelijke groepen en onderwijsorganisaties betalen voor excursies naar migrantkerken en bemiddeling bij (stage)contacten en werkbezoeken. Het stadsdeel steekt veel tijd en geld in de kerkverzamelgebouwen en financiert een aantal uren van een Kerkhuis-medewerker voor dit project.

Tenslotte

Het boek van Theo Witvliet, *Het Geheim van het Lege Midden*, inspireert Zuidas en IJburg, naar inhoud en vorm (de inrichting van de locatie). Op IJburg is het gesprek: hoe Leeg blijft het Midden? Houden we de zondag open, doen we een eucharistieviering na een open maaltijd? Wat willen de bewoners als ze mee gaan doen? De Zuidas wil het toekomstig stiltecentrum zo Leeg mogelijk houden, ook qua aanbod, maar zegt van het bestaande stiltecentrum in de Thomaskerk: ze zijn te bescheiden. Daar wringt nog iets. Bij Het Kerkhuis is er verschil in spiritualiteit tussen werkers en doelgroep, maar 'we sjoeren niet aan elkaar'. Dat is mooi voor een eerste jaar, maar hoe gaat dat verder?

De kwestie van betaling en 'jezelf bedruipen' verschilt voor de twee opdrachtgevers van Het Kerkhuis. Gaat dit grenzen stellen aan de openheid van de helpdesk, het voortbestaan van banen binnen Het Kerkhuis? De interessantste klanten zijn niet altijd de rijkste. Geld is in de andere twee interviews niet aan de orde geweest (maar ook daar zal iemand de huur moeten betalen en de beroepskrachten ter beschikking moeten stellen in uren of euro's).

In kerken is steeds minder geld beschikbaar voor het 'reguliere' werk - gaan nieuwe initiatieven, die mogelijk nieuwe doelgroepen gaan bereiken dat merken? De WKO Nieuwsbrief gaat er aandacht aan besteden in 2005.

Willemien Boot, trainer en adviseur bij De Schinkel, Amsterdam

ARTIKEL

Kerk (weg)saneren

Paul Zulehner, pastoraaltheoloog van de Katholieke Theologische Faculteit van de Universiteit te Wenen schreef een kritisch artikel over de reorganisatiegolf in de Duitse Rooms-Katholieke Kerk. McKinsey & Co raden de kerken aan de tering naar de nering te zetten. Zij adviseren een schaalvergroting waarbij rekening gehouden wordt met de personele en materiële middelen die voorhanden zijn. Uitgangspunt is dat men zich moet beperken tot die kerntaken van de pastoraal waarvoor een priester noodzakelijk is: eucharistie met preek en bediening van sacramenten. Dit principe wordt gelegitimeerd met de grondstelling: sacramenteel bemiddeld handelen Gods in de kerk is belangrijker dan diaconie of catechese. Hieronder een verkorte weergave van zijn artikel, becommentarieerd door Roger Weverbergh.

Bedrijfswetenschappelijk kan het verantwoord lijken dat men zich tot kerntaken gaat beperken, maar vanuit pastoraal oogpunt is dit desastreus. McKinsey spreekt van *downsizing* (beleidsmatige inkrimping) met het oog op de *core business* (kerntaken) van een organisatie. Maar als er in de toekomst geen economisch wonder geschiedt en er bovendien geen nieuw missionair elan gevonden wordt, dan is de huidige schaalvergroting slechts een tussenstap voor een volgende *downsizing*.

1. Kritiek op schaalvergroting

Empirisch is het duidelijk geworden dat ook in Duitsland de rekrutering voor priesterambt snel terugvalt en dat één priester per territoriale parochie geen haalbare kaart meer is. Organisatieadviseurs gebruiken de 'kernidentiteit' als een toverformule om ruimtelijke reorganisatie door te voeren. Het aantal zielzorgeenheden wordt aan het aantal beschikbare priesters aangepast. Dit leidt tot megaparochies. De gevolgen zijn belangrijk. Priesters krijgen een managersrol en dat staat haaks op de oorspronkelijke motivatie voor hun pastorale roeping. Zij hadden zich helemaal ingesteld op een levensnabije zielzorg. In de megaruimte verliest het

pastoraat het presentiekarakter. De ontwikkeling voert tot een re-klerikalisering. Het kerkbeeld 'Volk Gods' van Vaticanum II, waarmee roeping en zending van alle deelnemers inhoud kreeg is daarmee losgelaten.

Steeds meer bisdommen volgen dit bedrijfswetenschappelijke voorbeeld. Het heet *downsizing of redesigning*. Alle kerkwinkeltjes worden doorgelicht en er wordt nagegaan wat er aan middelen (materiële en personele) kan uitgespaard worden. Dat geeft aanleiding tot merkwaardige situaties. Het financieel noodlijdende bisdom Berlijn, dat een enorm priestertekort had, 'verkochte' priesters aan andere bisdommen of stuurde ze voortijdig met pensioen om tot de noodzakelijke besparingen te komen. Een bedrijfskundige aanpak werd de hoogste prioriteit. Theologische overwegingen vormden nog slechts achtergrondmuziek. Zulehner noemt het een goddeloos, atheïstisch proces. Dat is straffe taal. Een instrument bij *downsizing* is het stellen van prioriteiten. Daartoe moet men zich bewust worden van de kernidentiteit van kerkelijke gemeenschappen. Kerken moeten zich beperken tot activiteiten die absoluut noodzakelijk zijn. Feitelijk stabiliseert men

zodoende een kerksysteem dat tot verdwijnen gedoemd is. De pastoraaltheologie, met de theorie van een kernidentiteit met daaraan gekoppelde grondfuncties (*Leitourgia*, *Martyria*, *Diakonia* en daarnaast *Koinonia*), heeft hier de laatste decennia onbedoeld de weg voor geëffend. Deze grondfuncties worden immers niet enkel opgevat als algemene dimensies van kerkelijk leven gezien, maar ook als kerndomeinen of werkvelden. En hierin schuilt een gevaar.

Met de komst van geschoolde leken zoals de zogenaamde *Pastoralreferent(in)en* (pastoraal werk(st)ers), en diakens zijn nieuwe functies gecreëerd die geen priesterwijding vereisen. In het verlengde van het priestertekort gingen de grenzen tussen lekenambten en priesters vervagen. In dat licht werd de kernidentiteit geherwaardeerd door alleen de priestertaken ertoe te rekenen. Het gaat dan om eucharistie, preek tijdens deze viering, sacramentsbediening, en alles wat met sacramenteel handelen (waarmee Gods heil bemiddeld wordt) in direct verband staat.

Dat wordt in de kerk belangrijker geacht dan diaconie en pastoraal werk door leken. Godsdienstonderwijs en vormingswerk wordt nog slechts relatief gesteund. Theologische faculteiten zijn niet meer zeker van hun financiering en er wordt nog meer bespaard op taken in sociaal-maatschappelijke domeinen waarin diaconie speelt. Terugvallen op kernidentiteit kan bedrijfswetenschappelijk intelligent lijken, voor de pastoraal is het verwoestend. Wetenschappelijke studies¹ tonen het gevaar aan dat optreedt wanneer de theorie van de drie kernfuncties wordt gebruikt voor kerksanering.

De kernidentiteit van de kerk moet evenwel ingebed zijn in het hoofdgebod van Jezus: de onscheidbare eenheid van de liefde voor God met de liefde tot de naaste. *Lumen Gentium 1* definieert de kerk in Christus, als sacrament, teken en werktuig van de liefdevolle verstrengeling van Goddelijk en menselijk handelen.

¹ Zulehner, P.M., *Dienende Männer. Anstifter zur Solidarität. Diakone in Westeuropa, Ostfildern 2003; Samariter – Prophet – Livit. Diakone im deutschsprachigen Raum. Eine empirische Studie, Ostfildern, 2003.*

2. Vernieuwing door diaconie en spiritualiteit

Op welke tekenen des tijds moeten de kerken ingaan, willen zij een missionair elan realiseren? En welke sociale vormgeving past daarbij? Deze vragen blijven in een bedrijfswetenschappelijke benadering onbeantwoord. Zelfs, zo beweert de auteur, is een goed antwoord eerder bemoeilijkt door deze adviseurs. Duidelijk is de hoofdfout: zij stabiliseren een verouderde en toekomstloze kerkorganisatie. Wie efficiënt wil inzetten op een 'overgangsgestalte' moet met Johannes XXIII de 'tekenen van de tijd' lezen. Vanuit theologisch gezichtspunt zijn dat ervaringen van mensen, waarin God zijn kerk de weg wijst, waar Hij present is in de pelgrimstocht van mensen. Uit wetenschappelijke gegevens blijkt dat twee grote thema's voor de komende decennia mensen in beweging brengen: vragen naar gerechtigheid en vragen naar spiritualiteit in een cultuur van vrijheid en seculariteit.

Na de val van de muur heeft het communistische maatschappijmodel plaats gemaakt voor een ongehinderd neoliberaal kapitalisme. Begrippen als globalisering, privatisering, deregulering zijn vanzelfsprekend geworden. Deze processen zijn door de informatietechnologie mogelijk gemaakt en hebben een ambivalente uitwerking. Naast wonderbaarlijke stappen voorwaarts, genereren zij ook de categorie van mensen die buiten de boot vallen...

Een wereldwijde sociale vraag komt op. Deze betreft niet enkel de kloof tussen het rijke noorden en het arme zuidelijke halfrond (in wier midden kleine eilanden met ongelooflijke rijkdom) maar ook de ontwikkeling dat velen in het rijke Noorden overtollig worden. Wie niet werkt of koopt, wie geen kennis bezit of de foute genen heeft, wordt overtollig...

Kerken moeten wezenlijk diaconaal worden

De - in neodarwinistische zin - storende gehandicapten, de langdurig werklozen, de kinderen die de carrière van mannen en vrouwen komen verstoren, worden weggedrukt. Een sociaal-ethische uitspraak uit de negentiende eeuw wordt opnieuw actueel: 'men moet binnen de vrijheid steeds

gerechtigheid nastreven'. Het is een eis aan de kerken om advocaten te worden van de slachtoffers van de modernisering. Kerken moeten wezenlijk diaconaal worden. In het visionaire toekomstbeeld van de kerk hoort dat zij advocaten worden voor wie met overvloedigheid bedreigd wordt. Daartoe dienen zij projecten van dienstverlening en van politieke diaconie te ontwikkelen.

3. Een adres voor spirituele zoekenden

Een bijzonder cultureel thema in de hoogmoderne samenlevingen dat meer en meer aandacht krijgt is spiritualiteit in de context van secularisme. Steeds meer mensen worden spirituele zwervers. Hoewel ze op vaak tegenstrijdige en avontuurlijke pistes onderweg zijn, worden zij bewogen door een gezamenlijke spiritueel heimwee. Wat daarin wordt gezocht is zeer verscheiden. De één zoekt de spirituele reis naar binnen en de ander zoekt het in het ruime. Men zoekt naar heelwording, waarbij rituelen een belangrijke rol spelen. Sommigen zoeken naar gemeenschap waarin ethiek van de liefde wordt beoefend, mensen die als avant-garde van een nieuwe wereld kunnen gezien worden.

Hierbij kan men opmerken dat 'heimwee naar spirituele zingeving groeit maar dat de kerken krimpen'. Hoewel de spirituele markt een positieve ontwikkeling doormaakt, blijven de kerken in de rode cijfers. Is dat het gevolg van een jarenlange *interne secularisering*? Toch heeft de kerk *spiritualisering* in huis. Men moet het als een polaire relatie zien, onlosmakelijk met *diaconalisering* verbonden, zoals men godsliefde en mensenliefde niet van elkaar kan scheiden.

Met spiritualisering en diaconalisering is aangegeven hoe de kerken zich innerlijk moeten vernieuwen. Beide zijn niet enkel teken van de tijd, maar vertolken in één adem de diepste zending van de kerk om midden in de wereld gemeenschap te vormen die voor de wereld een zegen betekent (Gen. 12,4). Aandacht voor diaconie en spiritualiteit levert niet enkel nieuwe kerkelijke projecten op, maar wijst ook op de noodzaak om nieuwe competenties te ontwikkelen die de zending van de kerk dragen. Dit heeft consequenties voor ambten van vrijwilligers en priesters.

Een dergelijke verantwoordelijkheid vraagt om nieuwe structuren die de arbeid lichter maken. Het gaat om de beste organisatie voor pastorale arbeid betreffende bijvoorbeeld financieel

beleid, ambten en diensten van vrijwilligers, vormgeving van leiding en synodale structuren.

Sociale structuur onder het dictaat van het geld kan niet. Noch de dictatuur van economie, noch die van klerikalisering zal de crisis oplossen. Men moet visie hebben om structuren te veranderen. Welke opdrachten zijn in een nieuwe visie in te passen? En hoe ziet een optimale ruimte voor deze opdrachten eruit? Als men een antwoord op deze vragen zoekt dan vindt men een gedifferentieerde uitkomst.

4. Een synodale cultuur

Een groot pakket van kerkelijke taken dient vanzelfsprekend lokaal, kleinschalig uitgevoerd te worden. Daarbij horen alle processen die individu en familie betreffen: rituelen bij overgangen in het leven, en daarbij aansluitende sacramentele feesten, kinderpastoraal, zorg voor zieken, en dit alles in de familiale leefwereld.

Deze opdrachten moeten worden vervuld door lokale netwerken van gelovigen. Zij kunnen hoogstens 70-100 personen omvatten. Als dit waarachtige geloofsgemeenschappen zijn, die hun ecclesiale roeping hebben aanvaard en daartoe hun charisma's hebben ontplooid, dan moeten deze geloofsgemeenschappen ook eucharistie kunnen vieren. Want alle christelijke leven wortelt in eucharistie (Concilie en Johannes Paulus II in *Ecclesia de eucharistia*, 2003).

De krachten van geloofsnetwerken vormen de deelnemers met evangelische inspiratie die hun charisma's ter beschikking stellen. Zij bekommeren zich om de noodzakelijke financiële en personele bronnen, die de gemeenschap nodig heeft. Zij vormen gemeenschappen die zichzelf kunnen bedruipen.

Een basisprincipe is brede participatie. Sociaal psychologisch weten wij dat identificatie door actieve participatie groeit. Ook het subsidiariteitsbeginsel verplicht de hiërarchie ertoe beslissingen, die door medewerkers getroffen worden, niet op te zuigen. Gods Geest is aan alle leden van het godsvolk meegedeeld. Elk heeft zijn/haar bijdrage te leveren naar gelang eigen roeping en genadegave. Een dergelijke subsidiariteit is niet in concurrentie met het kerkelijke ambt. Omgekeerd: hoe meer subsidiariteit, des te meer het ambt profileert.

Ook de 'dienst van de leiding' in de verschillende pastorale projecten wordt door

vrijwilligers gerealiseerd. Voorzover deze geloofsgemeenschappen gereed zijn om eucharistie te vieren, hebben zij een voorganger nodig, die de band met de bisschop representeert. Dit is een logisch gevolg van het feit dat diegene die een ambt uitoefent, dit niet uit naam van de gemeente doet, maar vanwege de bisschop in gemeenschap met zijn presbyterium.

De priesterlijke dienst in de kleine lokale gemeenschappen moet door vrijwilligers worden verricht. Samen met bisschop Lobiger stellen wij daartoe 'lekenpriesters' (*Leutepriester*) voor. Dit zijn mensen met evaring in de geloofsgemeenschap, die ook de capaciteit hebben om voor te gaan, en die door de bisschop worden gewijd. Zij krijgen een aangepaste opleiding (bv een driejarig baccalaureaat) en een intensieve permanente vorming.

De pastorale activiteit in de kerkelijke regionen gaat zich vooral in deze geloofsnetwerken afspelen, maar niet uitputtend. Er zijn vele pastorale activiteiten die om een grotere regio vragen, zoals jeugdwerk, vormingswerk, werk met media, maatschappelijke bemoeienissen. Ook diaconaal werk dat in het concrete leven van mensen staat, kan een grootschaliger aanpak vragen.

Eilanden van een nieuwe wereld

Dergelijke grootschalige projecten worden door de plaatselijke gemeenschappen gefinancierd. Financiering vormt een probleem dat door allerlei vormen van *fundraising* en of ondersteuning van overheidswege opgelost moet worden. Kwalitatief veeleisende projecten vragen om een professionele aanpak en die kan niet meer door de lokale netwerken verzorgd worden. Belangrijk voor de komende jaren zijn missionair offensieve projecten. In het jeugdwerk, stadsmisatie nieuwe stijl, 'gedooptendagen', enzovoort, kunnen missionaire projecten worden opgezet. Dit kan per confessionele groep of oecumenisch. Niet het minst belangrijk zijn projecten die vanuit de plaatselijke kerk worden opgezet en die het gehele lokale netwerk ondersteunen. Missionair handelt een kerk, wanneer zij niet enkel behoudt wie betrokken zijn, maar als men wil werven.

Uitgangspunt is, dat waar geloofsgemeenschappen boordevol evangelische geest zijn en

eilanden vormen van een nieuwe wereld, zij open staan voor de toekomst.

Territorium overstijgende projecten vormen de opdracht voor de *bisdompriesters*. Zij vormen deel van het diocesane presbyterium. Voor zover zij niet aan het lokale netwerk gebonden zijn, hebben zij grotere mobiliteit en flexibiliteit, mede gevolg van hun ongehuwde status. Hun komt de taak toe om nieuwe ontwikkelingen van oude gemeenten te begeleiden en nieuwe gemeenschappen te stichten.

Als het de opdracht van priesters is om gemeenten op te bouwen en te leiden, dan ligt het zwaartepunt van de lekenpriesters op leiding geven van de kleine lokale gemeenschappen; terwijl bij de bisdompriesters de opdracht ligt om op te bouwen en te vernieuwen. De bisdompriesters hebben daartoe een volledige academische opleiding met als zwaartepunt missionaire objectieven. Zij moeten naast hun theologisch-spirituele competentie ook gekwalificeerd zijn in organisatieontwikkeling en personeelsontwikkeling en nemen de leiding voor missionaire projecten.

5. Slotopmerkingen

Dit verhaal van Zulehner geeft te denken. Hij bekritiseert op radicale wijze de op bedrijfswetenschappelijke leest geschoeide schaalvergroting. Hij kiest radicaal voor een netwerk van kleine gemeenschappen en voor grootschaliger missionaire opdrachten. Hij ziet daarin een nieuw priestertype functioneren. Daarbij vormt zijn uitgangspunt een missionair kerkbeeld dat zich moet realiseren langs de lijnen van diaconalisering en spiritualisering. Zijn artikel kan heel wat discussie oproepen binnen de Rooms-Katholieke Kerk. Voor kerkopbouw is het een belangrijk zoekontwerp. Er zitten natuurlijk moeilijke punten aan, die moeten worden opgehelderd. Wat is de theologische status van '*Leutepriester*'? Gaat dit priestermodel met kleine gemeenschappen hen niet opnieuw in een klerikale positie duwen? Antwoord: hij verbindt er uitdrukkelijk een synodale structuur en een gedeeld leiderschap aan. Hiertoe dienen echter wel diepgaande leerprocessen aangeboden te worden. Hoe zullen deze kleine gemeenschappen zich verhouden tot de missionaire projecten die hen overstijgen?

Zullen zij sociaal-psychologisch niet opnieuw neigen naar gesloten gemeenschappen en parochialisme bevestigen? Hoe verhoudt zich dat tot individualisering en de noodzaak tot profilering? De oude territoriale parochie wilde open staan voor alle rangen en standen, voor alle leeftijden en culturen. Allen die in haar omgeving hun christen-zijn wilden belijden en vieren waren daar welkom. De nieuwe vormen

die Zulehner voorstelt moeten nog op de proefbank.

Roger Weverbergh

Paul Zulehner, 'Kirche in Umbau. Für eine Erneuerung im Geist des Evangeliums', *Herder Korrespondenz* 58(3), 2004, pp. 119-123.

BOEKBESPREKING

Keltische spiritualiteit en kerkopbouw

Op een van de WKO-studiedagen van verleden jaar wees Joke van Saane er op, dat mensen tegenwoordig hun eigen levensovertuiging kiezen uit allerlei bronnen en dat verschijnsel weinig houvast biedt voor kerkopbouwers die juist van structuren houden.

Nu vermoed ik, dat kerkopbouwers ook kinderen van hun tijd zijn en niet vies van enig religieus knutselwerk. De kloof tussen kerkelijke leiding en het opbouwwerk, onderwerp van de laatste studiedag, zou daar wel eens mee te maken kunnen hebben. Opbouwwerkers putten uit meerdere en andere bronnen dan bisschoppen of kerkenraadsleden. En ze hebben ook hun eigen persoonlijke voorkeuren en religieuze stokpaardjes.

Hoe dit ook zij, een van de bronnen waaruit mensen momenteel veelvuldig putten voor hun eigen levensovertuiging, is die van de Keltische spiritualiteit. Onder die noemer gaat een veelheid aan benaderingen schuil, van neopagaan tot oerchristelijk. Wie dat wil, kan zich laten inwijden in de geheime kennis van de druïden, meditatief Keltische motieven tekenen of zich laten wiegen op de tonen van Keltische harpmuziek. Voor wie het geloof in Christus toch niet wil opgeven, biedt het vroege Keltische christendom ook tal van mogelijkheden om zich te laten inspireren.

Slachtoffers van de dominante cultuur

Daarbij lijken de schaarste aan schriftelijke bronnen en de grote afstand in tijd en cultuur eerder de populariteit te bevorderen dan een hindernis te zijn. Nu kan je ongegeneerd die trekken en aspecten benadrukken, die je zelf voor het leven anno 2005 belangrijk vindt. En enige romantiek is het onderwerp ook niet

vreemd: verloren gegane kennis, exotische oorden (uithoeken van Europa) en slachtoffers van de dominante cultuur en de macht van Rome liggen goed in de markt. Denk nou niet, dat deze verschijnselen typisch voor deze tijd zijn. In de loop van de kerkgeschiedenis zijn er verschillende perioden geweest, waarin het vroege Keltische christendom gepresenteerd werd als een nastrevenswaardig ideaal voor de dan levende gelovigen. Dat begon al met Columba's biografie Adamnan in de zevende eeuw. De protestantse Hervormers van de zestiende eeuw lieten de Keltische Kerk met terugwerkende kracht bondgenoot zijn in hun strijd tegen Rome. Tegenwoordig worden de Keltische heiligen geprezen voor hun verbondenheid met de natuur en de schepping, en wordt voor ons gemak hun nadruk op boetedoening en ascese maar over het hoofd gezien.

Toch wil ik een boekje onder de aandacht brengen, dat een link probeert te leggen tussen Keltische spiritualiteit en allerlei initiatieven in Groot-Brittannië, die kerkvernieuwend willen zijn. Het is geschreven door Ian Bradley, een praktisch theoloog van de universiteit van St. Andrews in Schotland. Hij is een kenner van Keltische spiritualiteit. Zijn eerste boek over dit onderwerp is ook in het Nederlands vertaald en wordt dit voorjaar herdrukt: Ian Bradley, *Keltische spiritualiteit*. Een oud geloof met perspectieven voor de toekomst. Uitgeverij Meinema, Zoetermeer, 1997.

Het voorliggende boek is zijn vierde over het Keltisch christendom. De titel, "Colonies of heaven", geeft in een notendop de bedoelingen en de problemen weer die verbonden zijn aan zijn onderneming. Met "kolonies van de hemel" worden de kloostergemeenschappen bedoeld van de Ierse en andere Keltische monniken. Het begrip brengt tot uitdrukking, dat er slechts een dunne scheidingslijn bestaat tussen de fysieke en de spirituele wereld en dat er op deze aarde een behoefte bestaat aan plaatsen waar gesproken wordt van de hemel (p. X). Het klooster, de kerk op zijn best, is de plek waar al even geproefd kan worden van de hemel. Dat lukt lang niet altijd. Bovendien, tweede probleem en heel kenmerkend voor dit onderwerp, vrij algemeen wordt beweerd, dat deze uitdrukking teruggaat op Columba (gestorven 597) en zijn tijdgenoten, maar het is Bradley niet gelukt om een schriftelijke bron hiervoor te vinden. Waarschijnlijk is het een apocrief verhaal en is het begrip gemunt in een van de latere perioden.

Opbouw boek

Het boek heeft een heldere opbouw. De zes hoofdstukken hebben steeds dezelfde opzet. De eerste helft verkent een bepaald thema uit het Keltisch christendom. Bradley beperkt zich daarbij niet alleen tot de "gouden eeuw" (de zesde tot tiende eeuw), maar hij besteedt ook aandacht aan latere perioden van hernieuwde aandacht. In de tweede helft van het hoofdstuk gaat hij dan in op de relevantie van dit thema voor vandaag en geeft hij suggesties hoe dit thema praktisch kan worden uitgewerkt. Daarbij passeren tal van concrete praktijkvoorbeelden de revue. In die zin lijkt zijn boek wel wat op de twee laatste boeken van Jan Hendriks.

Het grote verschil zit hem in de behandelde thema's. Die zijn specifiek voor de Keltische spiritualiteit. Achtereenvolgens komen aan de orde: een kloosterlijk model als dominante organisatievorm van kerkzijn in plaats van het parochiemodel; zegenbeden en vloeken; boetedoening en pastorale zorg; liturgie; de gemeenschap van de heiligen; en pelgrimeren.

Het eerste hoofdstuk zet eigenlijk de toon voor het hele boek. Uitgangspunt voor Bradley is, dat het parochiemodel zoals wij dat kennen, met name in de stedelijke samenleving in crisis is geraakt. Hij grijpt daarom terug naar het model van de Keltische kloosterkerk. Een kerk die gecentreerd is rond kloosters, oefent haar

dienst en getuigenis anders uit dan een kerk die georganiseerd is in territoriale parochies. Bradley wijst op een aantal opvallende kenmerken: de kloosters in die tijd verschilden onderling sterk in omvang en aard. Binnen de kloostermuren leefden mensen samen van verschillend geslacht, levensstaat en gaven. Dat bood meer kansen voor teamwork en een grotere verscheidenheid aan vormen van bediening dan het eenhoofdige parochiemodel. De deuren stonden open voor een constante stroom van bezoekers, bedevaartgangers en boetelingen. Gastvrijheid stond er hoog in het vaandel. Bezoekers kregen niet alleen onderdak en voedsel, maar ook pastorale zorg en geestelijke begeleiding. Bovenal waren de kloosters plaatsen van gebed, studie en arbeid. Het dagelijkse leven was gestructureerd om een balans te brengen tussen de spirituele, lichamelijke en intellectuele inspanningen. En tenslotte bedienden de Keltische kloosters niet zozeer geografisch bepaalde gebieden als wel gemeenschappen die met elkaar waren verbonden door familie- en clanbanden.

Bradley ziet in dit kloosterlijke organisatie-model een inspirerend alternatief voor de huidige kerk. Het doorbreekt in zijn ogen de fixatie op de territoriale bepaaldheid en heeft veel meer de kenmerken van een netwerk van grote en kleine, op enigerlei wijze met elkaar verbonden initiatieven. Het biedt ook meer mogelijkheden aan mensen om zelf te kiezen bij welke gemeenschap ze zich willen aansluiten. Allerlei vormen van stadspastoraat krijgen zo hun plaats.

Eigentijdse religieuze gemeenschappen

Eigen aan dit kloosterlijke model, en in Jan Hendriks' pleidooi voor de gastvrije gemeente als herberg ook impliciet aanwezig, is de tegenpool van openheid en gastvrijheid: de ordoïde gemeenschap. Elk religieus leven is gebaseerd op de vrije keuze om zich te engageren aan een godgewijd leven.

Bradley wijst op een aantal vitale initiatieven in Groot-Brittannië, waarin mensen eigentijdse religieuze gemeenschappen vormen met verschillende maten van tijdelijke of langere betrokkenheid die kristallisatiepunten vormen voor kerkelijke vernieuwing en maatschappelijke inzet. Die vernieuwing is ook herken-

baar in de andere thema's, die Bradley behandelt en die soms wat vreemd zijn in Hollandse ogen: de aandacht voor healing services of voor geestelijke begeleiding in de vorm van een zelfgekozen *soul friend*. Andere zaken als het belang van bedevaarten of moderne vormen van verliesverwerking (rituelen bij rampen) zijn wat meer bekend.

Alles bij elkaar bevat dit boek een staalkaart aan ideeën en initiatieven om voor, ook niet zo kerkelijk betrokken, mensen van deze tijd iets

van een kolonie van de hemel te stichten. Of al deze ideeën geïnspireerd zijn door Keltische spiritualiteit, waag ik te betwijfelen. Maar dat doet aan de waarde voor deze tijd niets af.

Jan Maasen

Ian Bradley, *Colonies of heaven. Celtic models for today's church*. Darton, Longman and Todd, London, 2000, ISBN 0232523371.

BOEKBESPREKING

De weg van de groep

‘Een nieuw boek over groepswork? Begint een groep nu niet meer als los zand dan?’ De vraag ligt voor de hand: welke leemte wordt met deze uitgave gevuld?

Dit lijvige werk bestaat uit drie delen. Het eerste deel laat dertien soorten gemeentelijke en parochiële groepen de revue passeren, onderverdeeld in ontmoetingsgroepen, beleids- groepen, leergroepen en ‘collegiale groepen’ (teams van pastores en intervisiegroepen). Beschreven wordt hoe het er in dergelijke groepen aan toe gaat, en hoe je daarin zaken ten goede kunt keren. Dit deel beslaat bijna tweederde van de gehele bundel.

Het tweede deel gaat over leidinggeven - aan groepen in de gemeente en parochie, maar ook in het algemeen, zowel vanuit de organisatie- kunde, de bijbelse theologie als de systeem- theorie. Het derde deel is weer volledig op het groepsgebeuren zelf gericht met korte notities over thema's als groepsfasen, groepsrollen en de afsluiter: weerstanden in de groep.

Twee docenten van, respectievelijk vanwege, de Protestantse Kerk in Nederland namen het initiatief en voerden de redactie: WKO-voor- zitter Jodien van Ark en WKO-lid Henk de Roest. Ze hebben er dertien protestantse auteurs bij gehaald en drie katholieke. De helft van hen komt uit de wereld van het hoger onderwijs, een kwart werkt als adviseur (bij het Landelijk Dienstencentrum van de PKN) en nog een kwart is actief in parochie, gemeente of oecumenisch centrum.

De pretentie is dat er nu een ‘echt handboek voor het werken in en met groepen’ ligt. Wordt deze pretentie waargemaakt? Een handboek, ofwel *manual*, geeft de *state of the art* van een

vak weer, met het oog op toepassing in de praktijk. Dit dient eigenlijk in kort bestek te geschieden, maar daar kan de hand mee worden gelicht. Ik ga deze drie criteria (compleetheid, toepasbaarheid, beknoptheid) langs.

Is de ecclesiale groepsdynamica nu zo'n beetje gedekt met dit boek? Ik vrees van niet. In een zelfde aantal pagina's als de recentelijk weer herdrukte inleiding van Remmerswaal (2003) komt slechts een selectie aan bod van de thema's die hij behandelt. Hierdoor komen de niveaus van communicatie (inhoud, procedure, interactie, bestaan) er bijvoorbeeld bekaaid af, namelijk in het kader van taakgroepen die hier overigens ten onrechte onder de beleids- groepen zijn gevat.

Daarentegen is er veel ruimte toebedeeld aan een beschrijving van allerlei groepen en andere collectieve verbanden, zoals eenmalige bijeen- komsten, die in de kerk te vinden zijn. Het is mij niet duidelijk geworden waarop deze gese- lecteerd zijn. Er is een nogal onsystematische gehanteerd: ontmoeten, beleid maken, leren en samenwerken. Hierdoor vallen heel wat groepen buiten de boot, zoals actiegroepen, gebedsgroepen, liturgiegroepen en groepen die zich voorbereiden op het ontvangen van een sacrament. Natuurlijk, het kerkelijk veld is eindeloos, maar dat is geen reden om zomaar een greep te doen.

Over naar het tweede criterium: de gerichtheid op de praktijk. Heb je er daar ook wat aan?

Mijn indruk is van wel. De meeste bijdragen staan dicht bij de praktijk. Er worden inzichtgevend indelingen, schema's en instrumenten geboden, bijvoorbeeld over het hanteren van verschillende stijlen van leidinggeven in verschillende situaties, en het omgaan met lastige figuren. Een enkele bijdrage, die over groepsfasen, verliest zich in eindeloos gecategoriseer. Maar over het algemeen kunnen de predikant en de voorzitter van de kerkenraad hun voordeel doen met de aanwijzingen die hier worden gegeven.

Tot slot: een handzaam boek? Een eerste probleem is om te vinden wat je zoekt: een register ontbreekt. Wat verder opvalt is de ongelijksoortigheid van de bijdragen - in lengte (variërend van zes pagina's tot dertig), maar ook in genre (van instructies tot beschouwingen). De ene reproduceert slordige cliché's als 'zestig tot tachtig procent van de communicatie wordt bepaald door het non-verbale gedrag' (p. 329) de andere levert fijnzinnige academische reflectie op leiderschapstheorieën (Rein Brouwer). Her en der wordt er nogal gebabbeld: terzijdes, persoonlijke opinies en impressies nemen kostbare ruimte in beslag. Wat in een vluchtig medium of een lezing soms kan, misstaat in een handboek. Ook is er nogal wat herhaling, duidend op een gebrek aan samenhang. Ik geef één voorbeeld. In de vijfde bijdrage (over de kerkenraad) wordt met stijlen van leiderschap gewerkt. Deze worden pas echt geïntroduceerd in de zestiende bijdrage. De daaropvolgende bijdrage over spanningen sluit hier goed op aan. Tien bijdragen verder echter, wordt de lezer opnieuw hierover onderhouden, maar nu worden we ook (met 'je') toegesproken zoals dat in managementboekjes gebeurt. En van de

bijdrage ertussenin over een contextuele omgang met problemen, een gelijkaardig onderwerp, klinkt niets door.

'Niet vele vrouwen nemen'

Er ligt niet zozeer een nieuw handboek als een bundeling van artikelen en (cursus)notities. Aan de bestaande inzichten uit de groepsdynamica wordt weinig toegevoegd. De kerkelijke context blijkt een toepassingsgebied dat slechts zelden een eigen benadering vergt. Een opvallend anders getoonzette bijdrage zet daar wel toe aan: een actualiserende lezing van Deuteronomium 17,14-20 (over het koningschap) waarbij de eis 'geen buitenlander' leidt tot het criterium van leiderschap van binnenuit en 'niet vele vrouwen nemen' tot het criterium van standvastigheid. Maar deze bijdrage heeft een tamelijk geïsoleerde positie.

Samengevat: er wordt een kijkje in de kerkelijke keuken gegeven aan hen die er in moeten (gaan) werken, in de eerste plaats zij die dominee willen worden en wellicht minder dan voorheen kunnen putten uit eigen ervaring of die van beschikbare anderen. Voor hen worden enkele basale thema's uit de groepsdynamica uit de doeken gedaan. Wellicht kan deze bundel uitgroeien tot een echt handboek.

Kees de Groot

J. van Ark & H. de Roest (red.), *De weg van de groep. Leidinggeven aan groepen in gemeente en parochie*, Meinema Zoetermeer 2004, 370 blz., €32,50, ISBN 9021139626.

ARTIKEL

Kerk en internet: een hachelijke onderneming!?

“...En dan kunnen we ook met trots een nieuwe activiteit vermelden. Sinds kort hebben we een internetsite, die door een groep enthousiaste jongeren is opgezet.”

Deze zin las ik in een jaarverslag van een gemeente ergens in de Randstad. Blijkbaar is internet nu ook een middel geworden voor jongerenbeleid. Want wat is verleidelijker dan die whizzkids uit te nodigen om hun technisch kunnen vrijelijk te laten botvieren. Twee vliegen in een klap: je hebt weer jongeren in de kerk en er is een website.

Voordat ik de vraag stel of dit nu wel zo wenselijk is, ga ik toch eens even op zoek naar

de kerk op het net. Deze presenteert zich in allerlei gedaanten. Allereerst in de vorm van

websites van de plaatselijke gemeente of parochie. Tot *deze* virtuele kerkelijke presentie wil ik me in dit artikel ook beperken.

In een samenwerkingsverband tussen de Bond van Nederlandse predikanten en de IKON is een project overgenomen dat ooit door een pionierende webdominee is opgezet: www.interkerknet.nl. Het is een poging om alle plaatselijke kerkelijke websites onder te brengen in een grote database. En dat is aardig gelukt: ...een keurige overzichtelijke interface zorgt ervoor dat je inderdaad de Baptisten-gemeente in het spreekwoordelijke Lutjebroek met gemak kunt vinden, als die inderdaad zou bestaan. Je zou deze database voor de grap eens een kwartiertje moeten doorzoeken en je ziet alle vreugden en droefenis van de lokale kerk in een oogopslag verzameld.

Woest klokgelui en harmoniumgeloei

Wat na zo'n kerkelijke surfronde opvalt is het enorme verschil in kwaliteit. Niet alleen inhoudelijk, maar ook in de vormgeving. Terwijl de ene site zich bedient van de alleraantlaatste snuffjes op het gebied van webdesign, is een andere nog steeds *under construction* of blijkt niet meer op de plek te zitten waar ie ooit begon. Sommige kerken hebben daar wat op gevonden en bieden landelijk een *format* aan voor de plaatselijke webpresentatie.

Daarbinnen kan men dan vervolgens wat plaatselijke gegevens invullen. Dat geldt bijvoorbeeld voor het Apostolisch Genootschap. Weliswaar ten koste van de veelvormigheid voorkom je dan heel wat goedbedoeld amateurisme. Want daarvan zijn helaas vele voorbeelden te zien: van woest klokgelui en harmoniumgeloei via het vrolijk door elkaar gebruiken van allerlei niet bij elkaar passende lettertypen tot en met het te pas en te onpas neerzetten van bewegende delen.

Het tweede dat je bijblijft is de *wijze* van presentatie. Het merendeel van de sites bevat op de eerste pagina een foto dan wel een (historische) tekening van het kerkgebouw. Kerk zijn heeft kennelijk allereerst iets met een gebouw te maken. Of is dit bedoeld als een eerste herkenning voor iemand die zomaar op zoek is gegaan naar dat kerkgebouw in zijn of haar woonplaats? Dat het om mensen gaat of

zelfs om wat die mensen dan eigenlijk beweegt om samen kerk te zijn, blijft in de meeste gevallen gissen.

Maar stel nou dat er inderdaad iemand zomaar op je site terecht komt, dan is wel de vraag aan de orde of je wel genoeg rekening houdt met zo'n virtuele nieuwkomer. Want wat wil je eigenlijk vertellen? Waar sta je voor? En, nog belangrijker: wat heeft een bezoeker eigenlijk aan jouw site? Helaas moet je constateren dat de meeste kerkelijke sites toch niet veel verder komen dan een service-instrument voor communicatie met de eigen achterban, hoewel dat op zich natuurlijk ook waardevol kan zijn. Eigenlijk zijn de meeste websites niet meer dan een soort van *intranet* of om het simpeler te zeggen een kerkblad in digitale vorm en dus staan ze vol met beleidsplannen, openings-tijden, kerkdienst aankondigingen, de preken van de dominee etc.

Natuurlijk is het goed als het bestuur van de plaatselijke kerk nadenkt over PR en communicatie en de inzet van internet daarbij. Dat valt alleen maar toe te juichen. Maar daarbij is het van wezenlijk belang om dit onderwerp in te bedden in het geheel van wat je wilt met kerk zijn. Een website opzetten, los van een goed doortimmerd antwoord op de vraag waarom je dat eigenlijk doet en op wie je je eigenlijk richt, is zinloos. Zomaar een website laten inrichten omdat een bepaalde groep mensen in gemeente of parochie dat een prettige vorm van vrijwilligerswerk vindt, zonder enige inbedding in een goed doortimmerd (communicatie)beleid is niet aan te raden.

Daar komt bij dat je je op een openbaar medium begeeft. Dan komt de vraag indringend aan de orde welk beeld je van je kerk wilt uitdragen. Ook dat is een zaak van beleid en misschien zelfs van belijden. Verder is het van wezenlijk belang om gewoon nuchter na te denken over de vraag welk nut een website nu voor iemand kan hebben. Want de enorme toevoer van informatie op en buiten het internet dwingt mensen steeds meer om keuzes te maken. Dan zul je alleen een site bezoeken als je er werkelijk iets van je gading kunt vinden. De verwende consument zal verder onmiddellijk afhaken als een site niet de kwaliteit heeft die hij/zij elders gewend is en als de gewenste informatie niet onmiddellijk beschikbaar is. Als je nadenkt over internetpresentie, heb je het dus eigenlijk over beleid: hoe wil je kerk

zijn, met wie wil je in gesprek gaan, aan wie wil je je laten zien, welke boodschap heb je voor en aan mensen? Misschien is het een idee om, als je nadenkt over bijvoorbeeld een beleidsplan, eens te beginnen met de volgende opdracht: het bestuur van parochie X te Y wil dat er een website komt. Het is immers van belang om je aan de buitenwereld te laten zien.

Er is een redelijk budget en er is een enthousiaste groep jongeren. Hoe pak je dat aan?

Otto Sondorp

BOEKBESPREKING

De territoriale parochies en kerkplekken

“Von der Ortskirche zu kirchlichen Orten” is een boeiende studie over de ontwikkeling van de territoriale parochie naar een nieuwe vormgeving. De auteur is als praktisch theoloog verbonden aan de universiteit te Bonn. Zij vraagt zich af of kerkstructuren nog functioneel zijn om de zending van de kerk te ondersteunen en te dragen. Zij onderzoekt de vorm van de territoriale parochie (gemeente) en nieuwe structuren die de gemeente overschrijden op hun sterke en zwakke punten en maakt een ontwerp voor toekomstige kerkelijke gemeenschappen aan de hand van criteria die zij in haar studie heeft ontdekt.

Daarbij komt zij uit op een nieuwe organisatievorm die zij *kirchlichen Orten* noemt, kerkplekken dus.

Kerk in crisis

De kerk is in een crisis beland. Dat heeft velen overtuigd dat er wat moet veranderen. De crisis speelt zich af op twee niveau's: namelijk: het materiële niveau (geldzorgen en inkrimping van personeel en deelnemers) en het inhoudelijke niveau (de boodschap, *Bedeutungskrise*). De auteur gaat vooral na wat de structurele dimensie van de crisis inhoudt. Zij stelt vast dat de binding van mensen aan kerkelijke gemeenschappen veranderd is, persoonlijker geworden is, op vrije keuze berust, niet meer op de territoriale parochie waartoe men hoort door er te wonen. Parochie zou dan *Personalgemeinde* worden. Dit moet niet zo strikt opgevat worden volgens het Romeinse kerkelijk recht (CIC, canon 518, 'de personele parochie'). Dit begrip krijgt een nieuwe betekenis, analoog aan gemeente waaraan mensen deelnemen uit voorkeur voor een bepaalde liturgie of prediking bijvoorbeeld en omwille van de mentaliteit of spiritualiteit die haar kenmerkt (*Bekennisskirchlich*). Dit is niet zo nieuw als het lijkt. Door de geschiedenis heen hebben zich altijd kerkplekken gevormd die niet louter gebaseerd waren op het territoriale principe. In deze tijd is de trend wel opvallender dan ooit.

Geschiedenis van pluriformiteit

Na een beknopte historische schets, waaruit blijkt dat feitelijke gestalten van kerkelijke gemeenschappen vanaf den beginne pluriform waren, spitst de auteur zich toe op de veranderingen die vanaf de achttiende eeuw zich hebben voltrokken. Door de groeiende bewustwording van 'subjectiviteit' groeit het conflict tussen het personele en het territoriale principe. Zij schetst de veranderingsbeweging van na de oorlog en ook de beweging van gemeenteopbouw en verwijst daarbij naar een bekend boek van Herbst, *Missionarischer Gemeindeaufbau*¹. Naast de territoriale parochie ontwikkelt zich dus de 'personele parochie', gebaseerd op persoonlijke voorkeur, functionaliteit en voorkeur voor een bepaalde spiritualiteit. Het zijn voornamelijk maatschappelijke factoren die territorialiteit of parsonaliteit van de parochies bepalen.

Nieuwe vormen

Voor het kerkelijke opbouwwerk is vooral het laatste hoofdstuk belangrijk. Daarin verkent de auteur een model voor de toekomst. Het gaat haar niet zozeer om de posities tegenover elkaar te stellen. Beide modellen hebben gelijkaardige problemen (gebrek aan geld, personeel, participatie). Om geen doemdenken tot uitgangspunt te kiezen, dient men vitaliteit

¹ Herbst, M., *Missionarischer Gemeindeaufbau in der Volkskirche*, 1987.

en missionariteit als uitgangspunten te kiezen. Zij geeft een aantal criteria voor kerkelijke structuren van de toekomst.

Allereerst ziet zij in de pluraliteit van de samenleving de noodzaak om ook de kerk pluriform te organiseren. Zij vindt dat dit beantwoordt aan de evangelische bron: het aanbod van kerkelijke gemeenschappen dient herkenbaar te zijn in de huidige samenleving en dat vereist op verschillende plaatsen een eigen profilering met daarbij passende structuren.

Vervolgens dienen de basiskenmerken van de kerk (*notae ecclesiae*) gerealiseerd te worden. Dit vraagt om liturgische vieringen, om dienstbaarheid, vorming en catechese en ook om individueel (of groeps-) pastoraat dat betrokken is bij de biografie van mensen. Wel dient op elke kerkplek de dienst van woord en sacrament aanwezig te zijn. Maar niet alle kernfuncties moeten echter op elke plek ten volle gerealiseerd worden.

Omdat mensen mobieler zijn geworden moet de territoriale nabijheid niet het enige uitgangspunt te zijn. Mensen kunnen kiezen waar ze gaan deelnemen. Ekklesiologisch is 'samenkomen' en 'gemeenschap vormen' echter wezenlijk. Dat kan ook min of meer los van territoriale bepaaldheid. Toch blijft het zo dat kerkelijke arbeid een herkenbare plek nodig heeft. Maar het is duidelijk dat Volk Gods verbonden is met 'op weg zijn'. Dat vraagt om flexibiliteit en verandering.

Alles wijst erop dat kerkelijke vormen pluriform moeten worden. Het subjectkarakter van deelname betekent ook persoonlijk engagement. Dat moet gestimuleerd en bevestigd worden. Daarin is de biografie van de deelnemers van belang. Kerkplekken dienen aan te sluiten bij verschillende menselijke situaties. Structuren van kerkplekken vormen onderdeel van de leefwereld. Ook daarin moet aanvaard worden dat de bindingen met de gemeenschap (kerksheid) verschillend kunnen zijn. Zij zullen niet levensomvattend zijn, maar vaak partiële identificatie en fragmentarische acceptatie bevatten.

Kerkelijke structuren dienen oecumenische openheid te hebben en geen gesloten gemeenschappen te vormen. Kerk dient present te zijn in de samenleving. De presentie mag niet beperkt blijven tot materiële aanwezigheid (het gebouw). Zij dient ook deel te nemen aan het

morele discours in de samenleving, deel te nemen aan samenlevingsopbouw.

Het boekje eindigt met een voorstel om 'kerkplekken' te organiseren. Hier komen gelijkenissen met het Franse model van *relais d'église* in de *nouvelle paroisse* te voorschijn. Men gaat daarbij uit van plekken waarin pastoraat gestalte krijgt, waarin mensen samenkomen, gemeenschap vormen, vieren, organiseren om dienstbaar te zijn en permanent te leren geloven. Net als in het Franse model zijn dat niet enkel de gemeenschappen onder de kerktoren, maar ook groepen met een vitale uitstraling, met een bewuste missionaire opdracht. Het kunnen ook parochiehuizen, vormingscentra, gevangenissen, ziekenhuizen en scholen zijn. 'Volk Gods onderweg' betekent beweging, verandering en flexibiliteit.

Sluipende en slopende ondergang

Het kiezen van deze plekken is niet gemakkelijk. Het is een zaak van afweging: verlies en winst is hier aan de orde. Sluiting van kerkgebouwen en opheffen van parochies is een pijnlijk proces. Sluipende en slopende ondergang is nog erger.

Model 'kerkplek'

Kerkplekken hebben een gemeenschapsleven en arbeidsterreinen die min of meer gescheiden georganiseerd kunnen worden. Daarbij wordt een mengvorm gezocht tussen 'verenigingen' met zelforganisatie voor gezelligheid en ontmoeting en duidelijk pastorale werkplekken. Elke kerkplek organiseert zich als vereniging. Daarmee is kerk ook overal present. Allerlei groepen vormen zich zoals: samenkomsten van ouden van dagen of alleenstaanden, ouder en kind groepen en gemeentereizen. Daarnaast zijn er groepen met religieuze thema's, zoals bijbel- of meditatiegroepen. Ook zijn er groepen die zich met diaconie in de buurt bezighouden: verzorging, burenhulp en zorg voor slachtoffers van de samenleving horen bij een kerkplek. Gelovige vrijwilligers dragen echte verantwoordelijkheid. Dit wordt met het gemeenschappelijk priesterschap van de gelovigen gelegitimeerd. De professionele pastores helpen bij de zelforganisatie en respecteren de consequenties ervan. Dit alles vraagt om grensoverschrijding voor het uitvoeren van

kerntaken (leren, vieren, dienen, pastoraat en gemeenschapsopbouw) en teamwerk van professionals en vrijwilligers. Professionele pastores helpen bij het ontwikkelen van groepen en van leiderschapskwaliteiten bij vrijwilligers. Mensen worden opgeroepen tot onderling pastoraat. Deze ontwikkelingen vragen om de vrijwillige medewerkers op te nemen in het bestuur en om een goede relatie met het presbyterium.

Typisch kerkelijke arbeid dient op de verschillende kerkplekken gedifferentieerd te worden. Dit moet beantwoorden aan het principe van de pluraliteit. Hierbij dienen de kerntaken van pastoraat uitgangspunt te zijn. De specifieke doelgroepen kunnen verschillen met het oog op de eigen situatie van de parochie: jongerenwerk, daklozen, enz. Impliciet spelen de *notae ecclesiae* een sturende rol. Wat is wezenlijk voor de opdracht van de kerk in de concrete samenleving vandaag?

Op iedere kerkplek vinden godsdienstige vieringen plaats. Daarmee is een wezenlijk kenmerk van kerkzijn gerealiseerd. Dat betekent echter niet dat men overal dezelfde vieringen (eucharistie, sacramenten) houdt. Ook hier dient men wisselende vormen te ontwikkelen. Die vieringen moeten inhoudelijk betrokken zijn op de pastorale arbeid ter plekke. Vieringen van rouwen en trouwen, dopen en vormsel kunnen bovenparochieel georganiseerd worden. Ook catechese voor vormelingen, eerste communie, doopouders, jeugd en inwijding (catechumenaat) kunnen op bepaalde - en niet op alle - plekken georganiseerd worden, afhankelijk van het

charisma van de leidinggevende mensen in de kerkplek.

Overwegingen bij de conclusies

Het onderzoek van de auteur leidt tot een aantal conclusies waarvan wij er enkele hebben weergegeven. Het bedoelt niet de territoriale parochie en een bovenparochieel model tegen elkaar uit te spelen. Zij geeft ontwikkelingen weer en onderzoekt daarvan de consequenties. Daaruit komen nieuwe mogelijkheden tevoorschijn. Dat is niet alleen maar verlies. Het is ook winst in zoverre het gaat om persoonlijk engagement van betrokkenen en openheid op samenlevingsvraagstukken. Daarbij is het belangrijk dat haar studie de gedeelde verantwoordelijkheid voor de zending in deze moderne wereld benadrukt. Een ecclesiaal model dat de missio van de kerk in de wereld probeert te delen en te delegeren onder verschillende ambten vraagt echter voor de Roomse variant van kerkzijn om nadere reflectie over het priesterambt. Tot slot wijs ik erop dat de tweede crisis, betreffende de inhoud van de boodschap, niet echt aan de orde komt. De inhoudelijke kant van de crisis, gaande over de boodschap, gaat vooraf aan de organisatie. Organisatie moet de inhoudelijke veranderingen volgen en ondersteunen wil men tot een echt vitale missionaire kerkgemeenschap komen.

Roger Weverbergh

Uta Pohl-Patalong, *Von der Ortskirche zu kirchlichen Orten. Ein Zukunftsmodell*, Vandenhoeck & Ruprecht Göttingen 2004, €19,90, ISBN 3525604173.

Beschikbare materialen

Peter Hendriks en Tom Schoenmaker, *Het hemels gelag. Vernieuwend vieren tot op de bodem*, Boekencentrum Zoetermeer 2004, 224 blz., €14,90, ISBN 9023916395.

Uta Pohl-Patalong, *Von der Ortskirche zu kirchlichen Orten. Ein Zukunftsmodell*, Vandenhoeck & Ruprecht Göttingen 2004, €19,90, ISBN 3525604173.

René Hornikx, *Werken aan gemeenschap. Modellen, methoden en techniek voor de opbouw van een geloofsgemeenschap*, Kok Kampen 2004, €24,90, ISBN 9043510440.

Carl Sterkens en Joska van der Meer (red.), *Kerk aan de stadstrand*, Damon Budel 2004, 272 blz., €19,90, ISBN 905573540X.

|